

EEN OPENING VOOR EMANCIPATIE

De probleemromans van Vrank Post

door Kelly Hübben

In 2008 debuteerde de Nederlandse schrijver Vrank Post met de roman *Bad boys for life!*. De lezer belandt meteen midden in een gijzelingsdrama: Omar, een jonge Marokkaan, gijzelt een aantal medewerkers van een bank. Zijn motief: deze instelling 'financiert wapensystemen die onder moslims slachtpartijen aanrichten zoals u nog nooit heeft gezien. Kinderen hebben hun moeders zien ontploffen, zonen hebben hun vaders in flarden uit elkaar zien vliegen. Vanaf vandaag maakt de Islamitische Revolutie daar een einde aan.' Deze strategie is kenmerkend voor de stijl van Post: energiek, to the point, toegankelijk. En vol van onwaarschijnlijke gebeurtenissen. Op het moment dat Omar de deuren van het kantoor blokkeert, gaat de deur van de lift open. Een jongen met een koffiekarretje stapt uit. Het duurt een ogenblik voordat Omar hem herkent: 'Yallah! Fuck man, Joost, wat doe jij hier, debiel, met je koffiekarretje? Yallah! Waarom moet van alle koffiekarren nou juist jij hier binnenkomen? AAAAAh Men. Ga zitten, ik moet je boeien, ik moet nadenken. Shit man, dit geloof je niet.' Geloofwaardigheid is iets wat bij Post voortdurend op het spel staat, want hoe groot is de kans nu helemaal dat je tijdens een gijzeling oog in oog staat met een oude vriend die je kent uit de jeugdgevangenis?

Bad boys for life! vertelt door middel van flashbacks hoe Omar en Joost elkaar in de jeugdgevangenis hebben ontmoet en tijdens de gijzeling opnieuw met hun (gezamenlijke) verleden geconfronteerd worden. Het verbond dat de twee tijdens hun detentie sloten, eindigde toen Omar uit jaloezie een leugen vertelde over Joost, een daad die verregaande gevolgen heeft. Beide jongens keren na hun straf terug in de maatschappij, maar het komt met geen van beiden helemaal goed. Omar krijgt extremistische vrienden, raakt verzeild in een terroristische organisatie en gijzelt op een dag dus een aantal bankmedewerkers. Joost komt in een sociaal isolement terecht doordat hij overal waar hij komt als pedofiel bestempeld wordt.

De roman geeft een realistisch beeld van het dagelijks leven in een jeugdgevangenis, maar verschaft ook inzicht in de psychologische processen die van een normale, maar ontevreden jongen een fundamentalistische extremist maken. Het verblijf in de jeugdgevangenis speelt hierin een sleutelrol: daar werd de basis gelegd voor Omars extremistische sympathieën. De ondertitel, *niets is gevaarlijker dan iemand die niets te verliezen heeft*, slaat echter niet alleen op de terrorist, maar ook op Joost, die de gijzelaars uiteindelijk redt, ten koste van zijn eigen leven en dat van Omar. De 'schuld' van de slechte afloop ligt uiteindelijk bij de volwassenen, het rechtssysteem en het systeem van de jeugdzorg. Zij trachtten de jongens te socialiseren, maar hebben daarin jammerlijk gefaald. De volwassenen in de boeken van Post bedoelen het vaak goed, maar dringen niet tot de kern van de problemen van de jongeren door.

Ook in zijn andere romans zijn inspirerende, betrokken volwassenen de grote afwezigen. Na *Bad boys for life!* volgden meteen *Mijn zwarte ziel* (2008) en *Kapot!* (2009). In mei 2010 verschijnt alweer een nieuwe roman, *Judgement day*. Deze boeken volgen min of meer dezelfde lijn: twee mensen uit verschillende milieus, die elkaar anders nooit ontmoet zouden hebben, sluiten vriendschap in een jeugdinstelling. Hun verblijf in deze instelling vormt een sleutelmoment in de ontwikkeling van de jongeren en de handeling van de roman. Post beschrijft hoe bepaalde maatschappelijke problemen of wantoestanden ertoe geleid hebben dat de jongeren tegen wil en dank met de goedbedoelende instanties van jeugdzorg in aanraking komen. De jongeren in zijn boeken stuiten op onbegrip van de volwassenen die over hun lot moeten beslissen. De maatschappij wordt bovendien voorgesteld als een taai weefsel, dat weinig ruimte laat voor eigen initiatieven of emancipatie, zeker wanneer je eenmaal in de problemen zit. De officiële instanties werken eerder stigmatisering in de hand dan dat ze een kans op genezing bieden of re-integratie mogelijk maken.

De multiculturele samenleving, waarin

jongeren met verschillende culturele achtergronden met elkaar in conflict raken, is een vast ingrediënt in de romans van Post. Bijvoorbeeld in *Bad boys for life!*, waar de protagonisten te maken krijgen met moslimterrorisme en sociale stigmatisering. Ook passeert een breed scala van sociale misstanden en criminaliteit de revue. Een van de personages in *Mijn zwarte ziel* is het slachtoffer van seksueel misbruik door een ouderling van de kerkgemeenschap, de ander is een gevluchte kindsoldaat, die zag hoe zijn zusje voor zijn ogen vermoord werd door andere kinderen. *Kapot!* speelt zich grotendeels af in een revalidatiecentrum, waar een jonge Marokkaanse studente en een Nederlandse Feyenoordsupporter, die beiden verlamd zijn geraakt na een auto-ongeluk, ontdekken dat ze ondanks hun verschillende afkomst veel gemeen hebben. Ze proberen zich bijvoorbeeld allebei te onworstelen aan het achterstandsmilieu waaruit ze afkomstig zijn, en hebben ook alle twee een broer die het verkeerde pad kiest.

Post bedient zich van een vlotte stijl, en heeft veel aandacht voor actie en spanning. Gebeurtenissen volgen elkaar in een hoog tempo op, zonder dat er veel tijd is om bij afzonderlijke handelingen stil te staan. Zoals we op zijn website (www.vrankpost.nl) kunnen lezen, schreef Post zijn eerste roman voor zijn zoon, die liever achter de computer zat dan een boek las, omdat er volgens hem geen 'vette' boeken bestonden. In een tijd waarin jongeren meer gevormd worden door internet en televisieprogramma's dan door boeken, tracht Post aansluiting te vinden door de jongeren in hun eigen (straat)taal aan te spreken. Uit de reacties die lezers achterlieten in het gastenboek op zijn website, blijkt dat ze zowel de onderwerpen als de stijl bijzonder waarderen. De reden die daarvoor genoemd wordt, is dat ze zich met de personages kunnen identificeren.

Op basis van bovengenoemde eigenschappen kunnen we de romans van Post zonder meer in de categorie 'probleemroman' plaatsen. Dit genre, erfgenaam van de nieuw-realistische jeugdliteratuur uit de jaren zeventig, geniet binnen de moderne lite-

raire kritiek geen goede reputatie. Het voorname struikelblok is dat de esthetische waarde in deze werken ondergeschikt is gemaakt aan de boodschap. En ook de boodschap zelf zou maar al te vaak simplistisch en moraliserend zijn. Stilistisch gezien heeft de probleemroman weinig interessants te

aansporen tot lezen. Ook wil hij laten zien hoe het er werkelijk aan toegaat binnen de muren van een jeugdgevangenis, en wat de implicaties en consequenties van de huidige Nederlandse politiek op het gebied van de jeugdzorg zijn. Uit recent onderzoek blijkt dat veel jongeren het als een probleem erva-

eist toch enige intellectuele en emotionele participatie van de lezer.

Hetzelfde geldt voor het einde van *Mijn zwarte ziel*, dat door zijn gewelddadige karakter buitengewoon verontrustend is. Zeven jaar na het verblijf van Leon en Deborah in de jeugdinstelling heeft de leider van de kindsoldaten het tot president van het land geschopt. Leon en Deborah reizen samen af naar Afrika, waar Deborah zich voordoet als journalist. Ze verleidt de president, om hem daarna koelbloedig dood te steken. Vervolgens snijdt ze zijn hart uit zijn lichaam, dat ze samen met Leon aan de straathonden voert. Een dergelijke wraakactie grenst aan het absurde.

‘Posts grote verdienste is dat hij zijn protagonisten niet van elke verantwoordelijkheid vrijpleit door enkel de maatschappij de schuld van hun misstappen te geven. Zijn personages hebben wel degelijk een hoge mate van handelingsvrijheid.’

bieden. Dit is een bewuste keuze: de poëtica van het genre stelt dat de aandacht van de lezer moet uitgaan naar de boodschap, en dat een te grote gerichtheid op de esthetische dimensie te veel afleidt. De lezer moet in staat gesteld worden zich in te leven en zich te identificeren met de personages. Dit streven naar ‘maximale identificatie’ dient ter geruststelling van de lezer, die zo leert begrijpen dat hij niet de enige is met problemen.¹

In het verlengde van de nieuw-realistische roman, die ideologiekritiek hoog in het vaandel droeg, maakt het probleemboek aanspraak op maatschappelijke relevantie. Mede door het probleemboek ontstond een grotere openheid ten opzichte van taboe-onderwerpen. Tegenwoordig kan het probleemboek op een grote schare trouwe lezers rekenen. Katrien Vloeberghs en Vanessa Joossen vragen zich terecht af of deze populariteit iets te maken heeft met sensatiezucht of voyeurisme.² Een ander punt van kritiek is dat er geen recht wordt gedaan aan de complexiteit van de maatschappij doordat de focus slechts ligt op een (cluster van) probleemgebied(en) (zie artikel p. 187). De boeken van Post zijn vatbaar voor deze kritiek, maar hebben desondanks toch een belangrijke meerwaarde. Dat heeft te maken met twee zaken. Enerzijds spreekt Post een groep lezers aan die zich maatschappelijk niet altijd serieus genomen voelt, en voor wie deze boeken een emancipatorisch effect kunnen hebben. Anderzijds zetten de boeken juist door hun sensationele, controversiële afloop aan tot reflectie.

Op zijn website kunnen we lezen dat Post een idealistische motivatie heeft: in de eerste plaats wou hij boeken schrijven waarmee hij jongeren zoals zijn eigen zoon kon

ren dat de maatschappij hen geen duidelijke sociale structuur en hiërarchie biedt. Binnen dit vacuüm zoeken jongeren naar vaste grond onder de voeten. Als ze die niet vinden, belanden ze vaak in de marginaliteit. Post geeft in zijn boeken een visie op de manier waarop het systeem omgaat met zulke jongeren.

De probleemroman kan ook tegenwoordig een maatschappelijke functie vervullen, juist in een politiek klimaat waarin de multiculturele samenleving ter discussie staat. In de probleemromans van Vrank Post vindt een hele groep jongeren, die op veel gebieden in de samenleving ondervertegenwoordigd zijn, erkenning. Juist doordat ze zich kunnen identificeren met de personages, ontstaat bij hen het gevoel dat ze er mogen zijn. Hun gevoelens verstoten te worden door de maatschappij krijgen een stem door de romanpersonages. Posts grote verdienste is dat hij zijn protagonisten niet van elke verantwoordelijkheid vrijpleit door enkel de maatschappij de schuld van hun misstappen te geven. Zijn personages hebben wel degelijk een hoge mate van handelingsvrijheid. Ze moeten keuzes maken waarvan ze weten dat de gevolgen onomkeerbaar zullen zijn, en worden hier ook op afgerekend.

Hun keuzes resulteren vaak in bizarre situaties, die de lezer dwingen om over alternatieven na te denken. Is Joost, die in *Bad boys for life!* samen met Omar sterft, nu een lafaard of een held? Daarover valt te twisten. We weten dat Joost het leven toch al waardeeloos vindt, want zelf zegt hij dat hij zich een zombie voelt. Is zijn reddingsactie dan niet zomaar een excuus voor zelfmoord? Of offert hij zichzelf op in een poging om toch, na alle mislukkingen, iets goeds te bereiken? Dit ver-

Ook in *Kapot!* loopt het slecht af met de ‘foute’ personages, met de racist die Naïma aanreed, maar ook met de jonge moslimextremist die een bom in een voetbalstadion wou plaatsen. Dat zij degenen zijn die door de explosie omkomen, zal ook door jonge lezers met de nodige argwaan ontvangen worden. Zo gaat het in de werkelijke wereld namelijk niet. Zelden worden de mensen gestraft die dit ook echt verdienen. Zulke soort eindes geven geen voldoening. Ze laten ruimte voor verbijstering, waardoor een vervreemdend effect optreedt, dat leidt tot het ontstaan van de nodige kritische afstand. Post spreekt een sociaal bewustzijn aan waardoor de lezer zijn boeken niet kritiekloos tot zich kan nemen. Hij krijgt de mogelijkheid om een standpunt in te nemen. Het conflict wordt zodanig gepresenteerd dat eenzijdige beeldvorming onmogelijk wordt. Morele keuzes en standpunten liggen niet voor de hand, en worden door Post niet op een presenteerblaadje aangereikt.

Of de maatschappelijke waarde van de probleemromans van Post het gebrek aan esthetische complexiteit en diepgang opheft, is een vraag die iedere lezer voor zichzelf zal moeten beantwoorden. Wat vaststaat, is dat de boeken van Post bij veel jongeren iets losmaken, iets wat niet louter te herleiden is tot medelijden of identificatie. Zijn boeken creëren een opening: voor reflectie, voor debat, misschien zelfs voor emancipatie. En dat mag misschien best — tijdelijk — ten koste gaan van de esthetiek.

¹ Joossen, Vanessa en Katrien Vloeberghs. *Uitgelezen jeugdliteratuur. Ontmoetingen tussen traditie en vernieuwing*. Leuven: Lannoo Campus, 2008: 114-115.

² idem: 109-117.